

Betraktelser över den lokalhistoriska forskningen och historieskrivningen i Finland under självständighetstiden

Den lokalhistoriska forskningen och historieskrivningen har under självständighetstiden intagit en framträdande roll inom den finländska historieforskningen och historieskrivningen. Med lokalhistorisk forskning och historieskrivning avses här monografier som behandlar olika sidor av den lokala eller regionala samhällsutvecklingen i det förflutna utgående från klart fastställbara geografiska gränser. I Finland handlar det främst om stads- och sockenhistorieverk, men även om verk som har större regionala samfund såsom härad och landskap som objekt. Till innehållet bör ett lokalhistoriskt verk vara vetenskapligt samtidigt som det stilistiskt måste tilltala befolkningen i lokalsamhället.

Lokalhistorieskrivningens tre perioder

Beskrivningar av förhållandena, inklusive de historiska tilldragelserna, i lokalsamhällen, det vill säga i städer och socknar, har författats och publicerats sedan 1700-talet. Till att börja med låg tyngdpunkten, i Finland liksom i Sverige, på geografiska och ekonomiska förhållanden, även om stadens eller socknens historia också beaktades. I dessa Ortsbeskrivningar, av vilka en stor del trycktes, dominerade emellertid nyttoaspekten. Under autonomitiden, från och med mitten av 1800-talet till tiden kring sekelskiftet 1900, upplevde Finland en andra våg av Ortsbeskrivningar. Författarna av sockenbeskrivningarna från denna tid fick sin inspiration från den framväxande fennomanska nationalitetsrörelsen. Lokalsamhällets historia utgjorde emellertid endast ett element i dessa framställningar.¹

Den här översikten ingår i den serie översikter som publiceras i HTF med anledning av det självständiga Finlands 100-årsjubileum.

1. Päiviö Tommila, 'Paikallishistoriallinen tutkimus eilen ja tänään', *Paikallishistoria* (Jyväskylä 1996), s. 9–13.

Kring decennieskiftet 1890 framträder en ny typ av stads- och sockenbeskrivningar. Då såg egentliga stads- och sockenhistoriska beskrivningar, som av senare tiders kritiska argusögon godtagits som lokalhistoriska arbeten, lokalhistorieverk, dagens ljus. På det stads-historiska fältet utkom 1889 första delen av Carl von Bonsdorffs arbete om Åbo stads historia under 1600-talet (1889–1901). Aksel Waréns framställning av Keuruu sockens hävder 1890 betraktas allmänt som det första egentliga sockenhistorieverket, men redan A. J. Hippings i S:t Petersburg 1817 publicerade beskrivning av Pernå socken har bedömts vara en regelrätt sockenhistoria.²

Den lokalhistoriska historieskrivningen i Finland har av Mauno Jokipii indelats i tre perioder. Den första perioden sträcker sig fram till början av självständighetstiden, den andra omfattar mellankrigstiden, det vill säga de två årtiondena mellan inbördeskriget och vinter- och fortsättningskriget, medan den tredje perioden består av tiden efter de senaste krigen.³

Perioden 1890–1920 har karakteriserats som en blomstringstid för den stadshistoriska historieskrivningen i vårt land. Då lät de flesta av de svenskspråkiga kuststäderna skriva sin historia i ofta voluminösa bokverk. Fram till 1917 hade hälften av Finlands dåvarande 40 städer fått sina hävder eller längre perioder av sin historia nedtecknade i större historieverk. Publiceringen av stadshistorieverk började ebba ut i början av självständighetstiden men upphörde inte helt och hållet.⁴

Under de första årtiondena av självständighetstiden fram till de senaste krigen, det vill säga under den andra perioden, fick den lokalhistoriska forskningen och historieskrivningen en ny inriktning. Då utformades den modell som ännu länge under efterkrigstiden stod som förebild när landsbygdens lokalsamfund, det vill säga socknarna

-
2. Tommila, 'Paikallishistoriallinen tutkimus eilen ja tänään', s. 12–13; idem, 'Carl von Bonsdorff', *Suomalaisia historiantutkijoita* (Porvoo 1965), s. 81–84; Kauko Pirinen, 'Lokalhistoriens funktion', *Lokalhistoriska studier*, Paikallishistoriallisen toimiston julkaisuja – Lokalhistoriska byråns publikationer 4 (Helsingfors 1979), s. 9.
 3. Mauno Jokipii, 'Nuläget inom den lokalhistoriska forskningen', *Lokalhistoriska studier*, Paikallishistoriallisen toimiston julkaisuja – Lokalhistoriska byråns publikationer 4 (Helsingfors 1979), s. 26–27. – Annorlunda periodiseringar har även anförts, jfr Tommila, 'Paikallishistoriallinen tutkimus eilen ja tänään', s. 9.
 4. Päiviö Tommila, 'Paikalliskuvauksista paikallishistoriaan – paikallistutkimuksen vaiheita ennen Paikallishistoriallisen toimiston perustamista', *Historiallinen Aikakauskirja (HAik)* 1982, s. 304; Mauno Jokipii, 'Nuläget inom den lokalhistoriska forskningen', s. 28.

(kommunerna), fick sina hävder nedtecknade. Redan under dessa två årtionden såg ett inte obetydligt antal sockenhistorieverk dagens ljus. På 1920-talet fick ett dussin socknar sina hävder nedtecknade i utförliga historievolymer, och under 1930-talet utkom årligen närmare ett halvt tiotal volymer sockenhistoria.⁵ Utgivningen möjliggjordes av ett ökat intresse hos kommunerna som därmed var beredda att finansiera bokverken.

Det mest anmärkningsvärda under den andra perioden var att den lokalhistoriska forskningen och historieskrivningen blev föremål för en professionaliseringsprocess. Det skedde som en följd av att universitetsanknutna historiker började kritisera den låga nivån på de sockenhistoriska framställningarna, som ofta var skrivna av icke-historiker, och kräva att författarna skulle vara universitetsutbildade historiker. I anslutning till dessa krav inleddes en upplysnings- och rådgivningsverksamhet för att höja nivån på sockenhistorieverken – stadshistorierna under den första perioden hade skrivits av professionella historiker och upplevdes inte vara lika problematiska. Det konkreta uttrycket för denna professionaliseringsprocess var tillkomsten av rådgivningsorganisationen Paikallishistoriallinen toimisto (Lokalhistoriska byrån) 1933.⁶ Byråns rådgivningsverksamhet riktade sig både till författare och till uppdragsgivare/finansierare, i de flesta fallen kommunerna.

Under efterkrigstiden, den tredje perioden, upplevde den lokalhistoriska verksamheten ett stort uppsving, både kvantitativt och kvalitativt. Under de första efterkrigsåren till slutet av 1940-talet utkom årligen endast några volymer lokalhistoria, men redan under följande årtionde inleddes ett markant uppsving som sedan fortsatt in i det nya milleniet.⁷ Enligt beräkningar utkom under perioden 1965–1994 sammanlagt 427 volymer lokalhistoria, i medeltal 14 volymer årligen.⁸ Den omfattande

-
5. Tommila, 'Paikalliskuvauksista paikallishistoriaan', s. 305; *Suomen historiallinen bibliografia – Finsk historisk bibliografi 1926–1950* (Helsinki 1956), s. 367–437. – Några helt entydiga kriterier i fråga om den behandlade periodens längd och framställningens vetenskapliga kvalitet på sockenhistorieverk finns emellertid inte, vilket medför att helt invändningsfria kvantitativa uppgifter om sockenhistorier inte kan anges.
 6. Pekka Ahtiainen & Jukka Tervonen, 'Paikallishistorian kaavan pitkä kaari ja tulevan akateemikon pitkä katse', *Kaikella on paikkansa. Uuden paikallishistorian suuntaviivoja* (Tallinna 2010), s. 45–46.
 7. Tommila, 'Paikallishistoriallinen tutkimus eilen ja tänään', s. 14.
 8. Tommila, 'Paikallishistoriallinen tutkimus eilen ja tänään', s. 9; Jokipii, 'Paikallishistorian kirjoittamisen problematiikka', *HAik* 1982, s. 313.

produktionen av lokalhistorisk forskning och utgivningen av lokalhistoriska verk ansetts ha, säkerligen något överdrivet, stått för över 90 procent av den finansiering som historieforskningen i Finland blev delaktig av under senare hälften av 1980-talet.⁹ Det är städerna och landskommunerna som har stått för lejonparten av de finansiella insatserna.

Den lokalhistoriska historieskrivningen efter krigen karakteriserades av att studieobjekten ofta var gamla historiska socknar, som under senare århundraden blivit uppspjälkta i ett flertal socknar/kommuner. Samtidigt började landskapshistorieverk i flera volymer utkomma, även om beslutet om utgivandet i flera fall hade fattats redan före krigen. Ett nytt element i den lokalhistoriska litteraturen under efterkrigstiden var ”sockenböckerna” (*pitäjänkirjat*) över kommunerna i de avträdde områdena. Dessa böcker, som främst tillkom under 1950-talet och i regel genom amatörinsatser, behandlade de sista hundra åren i kommunernas historia. De äldre tidsperioderna skulle skildras i häradshistoriska framställningar, av vilka några även färdigställdes. Också för kommuner som inte hörde till de avträdde områdena började ”sockenböcker” sammanställas kring decennieskiftet 1960. I anslutningen till historieundervisningen vid Jyväskylän universitet utarbetades från och med början av 1960-talet ett betydande antal sockenböcker under ledning av professor Mauno Jokipii.¹⁰

Vilka faktorer och motiv i det finländska samhället gav upphov till en lokalhistorisk genre inom historieforskningen och historieskrivningen, och vilka var de drivkrafter som ledde till denna genres enastående framgång? Tillkomsten och framgången kan inte förklaras med en enda faktor utan det är uppenbart att flera olika omständigheter samverkade.

Samhälleliga faktorer som format den lokalhistoriska historieskrivningen

Den lokalhistoriska forskningen och historieskrivningen har setts som en utlöpare av den hembygdsrörelse som blomstrade i Finland kring sekelskiftet 1900.¹¹ En faktor som bidrog till att lokalhistoriska fram-

9. Ilkka Mäntylä, 'Paikallishistorian kaava', *Yhteiskuntahistorian vuosikirja*, Historiallisen Yhdistyksen Julkaisu 4 (Helsinki 1988), s. 54.

10. Jorma Kallenautio, 'Pitäjänkirjat – monitieteellistä ja moni-ilmeistä kotiseuduntutkimusta', *HAik* 1979, s. 219–224.

11. Pekka Ahtiainen, 'Paikallishistoria instituutiona', *Yhteiskuntahistorian vuosikirja*, Historiallisen Yhdistyksen Julkaisu 4 (Helsinki 1988), s. 63.

ställningar kom att undantränga de tidigare talrika lokalbeskrivningarna var den process som under senare hälften av 1800-talet ledde till att historien som vetenskapligt fackområde avskildes från övriga humanistiska vetenskaper och från geografien. Detta ledde även i Finland till en större professionalisering och till uppkomsten av en tydligare historikeridentitet. De metodologiska färdigheter att använda källmaterial rörande sociala och ekonomiska förhållanden i äldre tider vilka studerandena i historia vid Alexanders Universitetet fick lära sig,¹² skapade förutsättningar för historisk forskning som syftade till att belysa utvecklingen i landsbygdens agrarsamhällen. Sålunda är det inte förvånande att de första historiska framställningar som betecknats som regelrätta sockenhistorieverk, Aksel Waréns verk om Keuruu sockens historia och K. J. Jalkanens om Rautalampi gamla förvaltningssocken 1900, baserade sig på lärdomsprov vid universitetet.¹³

Den livliga utgivningen av stadshistorieverk, särskilt i kuststäderna, har Päiviö Tommila satt i samband med representationsreformen 1906, som ledde till att det svenskspråkiga borgerskapet förlorade makten i städerna. Utgivandet av omfångsrika stadshistorier kan ses som äreminnen över den förlorade maktställningen.¹⁴

Bakom det lokalhistoriska intresset på landsbygden låg helt andra faktorer än i städerna. Intresset för det egna lokalsamfundets hävder kan sättas i samband med de förändringsprocesser som ägde rum på landsbygden under senare hälften av 1800-talet. Kommunallagstiftningen på 1860-talet befriade lokalsamhällena, kommunerna, från prästerskapets förmynderi och gav ökat spelrum åt sekulära initiativ inom ramen för den nya kommunalförvaltningen. På landsbygden kom denna i hög grad att domineras av en bondeelit som bestod av det förmögna skiktet inom skattebönderna, där man finner ägarna av rusthåll. Välståndet bland detta skikt ökade kontinuerligt, bland annat tack vare stigande virkespriser. I det självständiga Finland bevarade bondeskiktet i landskommunerna sin ledande ställning i de kommunala organen under mellankrigstiden. Det uppstod ett skikt av rika

12. Pirkko Rommi, 'Ernst Gustaf Palmén', *Suomalaisia historiantutkijoita* (Porvoo 1965), s. 41.

13. Aksel Warén, *Keuruun pitäjän historia*, Pitäjänkertomuksia 5 (Helsinki 1890); K. J. Jalkanen, *Rautalammin vanhan hallintopitäjän historia*, Pitäjänkertomuksia 6 (Helsinki 1900), som baserar sig på författarens doktorsavhandling.

14. Tommila, 'Paikalliskuvauksista paikallishistoriaan', s. 304.

storbönder, bland vilka bildningsnivån steg, liksom även självkänslan. Denna utveckling har på ett åskådligt sätt beskrivits av Eino Jutikkala.¹⁵ Den fennomanska finsknationella rörelsen fick starkt fotfäste inom den finska bondeklassen under senare delen av 1800-talet. Intresset för bygdekulturen och den egna bygdens, socknens, samt även släktens historia får anses som ett uttryck för en starkt upplevd bondeidentitet. Konkret kom detta värdesättande av förfädernas gärningar och viljan att manifesteras de gamla anorna på släktgården till synes i de så kallade "släktgårdsdiplomen" (*sukutilakunniakirja*). Dessa började 1931 utdelas av de finskspråkiga lantbrukssällskapens takorganisation (Suomen Maatalousseurojen Keskusliitto) till ägarna av bondgårdar som utan avbrott varit i samma släkts ägo i minst 200 år.¹⁶ Allt detta beredde jordmänen för det uppsving som skrivandet och utgivandet av sockenhistoriska verk upplevde från och med 1920-talet och som hållit i sig ända in på 21:a århundradet.

Den här skisserade bilden av förutsättningarna för den sockenhistoriska blomstringen i vårt land har vissa paralleller med situationen i Norge. Där präglades den nationella historiekulturen av bondesamhällets värderingar och nationella ideal och hade en stark förankring i det lokala. Det lokalhistoriska intresset växte i Norge i början av 1900-talet och hade kopplingar till den sociala och ekonomiska utvecklingen men framför allt till den politiska mobiliseringen. De lokala eliternas och storböndernas nationella mentalitet förenades med den akademiska elitens historieuppfattning och resulterade i ett stort intresse för lokalhistoria.¹⁷

De tidigare omnämnda Aksel Warén och K. J. Jalkanen var professionella historiker som genom sina studier blivit förtrogna med det kamerala källmaterial som belyste de sociala och ekonomiska förhållandena i samhällsutvecklingen särskilt på lokal nivå. Denna inriktning inom den akademiska historieundervisningen gav värdefulla metodologiska färdigheter för lokalhistoriska studier, vilket kom att

-
15. Eino Jutikkala, *Suomen talonpojan historia*, 2. laitos (Helsinki 1958), s. 341–348; idem, *Bonden i Finland genom tiderna* (Helsingfors 1963), s. 371–381.
 16. Släktgårdsdiplomen innehöll en längd över alla ägare tillhörande ägarläkten. Dessutom blev det möjligt redan fr.o.m. 1930-talet, men mera allmänt fr.o.m. 1950-talet, att erhålla s.k. "släktvindflöjlar" (*sukuviiri*) i koppar med årtalet för när gården kommit i släktens ägo. Aulis Oja, 'Sukutilakunniakirjat ja sukuviirit', *Genos* 32 (1961) s. 1–5.
 17. Panu Pulma, 'Paikallishistoria, professionalismi ja pohjoismainen historiakulttuuri', *Kaikella on paikkansa. Uuden paikallishistorian suuntaviivoja* (Tallinna 2010), s. 99–100.

synas i kvaliteten på professionellt skrivna sockenhistorier. Efter Waréns och Jalkanens arbeten utkom emellertid fram till 1920-talet endast ett mindre antal anspråkslösa och ofta kortfattade framställningar av ett antal socknars hävder. En markant ändring ägde emellertid rum på 1920-talet, då detaljrikare och omfångsrikare sockenhistorieverk började utkomma med professionella historiker som författare. Ett antal faktorer bidrog till detta uppsving.

Som redan framhållits var universitetsutbildade historiker i betydande utsträckning förtrogna med äldre tiders kamerala källmaterial med koppling till kronans finans- och skatteförvaltning. Den här typen av källor hade varit tillgängliga i Statsarkivet redan från och med senare hälften av 1800-talet. Häradsrätternas domböcker, som utgjorde ett centralt källmaterial för sockenhistorisk historieskrivning, hade för äldre tiders vidkommande blivit betydligt lättare tillgängliga genom överföringar till Statsarkivet på 1880- och 1890-talen.¹⁸ Även tillkomsten på 1920- och 1930-talen av ett antal landsarkiv, dit det äldre regionala och lokala arkivmaterialet från statliga myndigheter så småningom började överföras, underlättade i hög grad arbetet för författare av sockenhistorier. Även fjärrläneverksamheten mellan Statsarkivet/Riksarkivet och landsarkiven var ägnad att underlätta författarnas vedermödor, men löste inte till alla delar problemen kring det faktum att det centrala arkivmaterialet fanns i Helsingfors. Sålunda kunde K. V. Åkerblom, författare till flera österbottniska sockenhistorieverk, utnyttja sin vistelse i Helsingfors som riksdagsman under 1920-talet och början av 1930-talet för att använda material i Statsarkivet.¹⁹

Flera av de första moderna sockenhistorieverken kom till stånd på författarens initiativ, så till exempel Lapträskis historia av Anders Allardt 1920 och Esbo sockens och Esbo gårds historia av August Ramsay 1924 och 1936. Även privata aktörer möjliggjorde tillkomsten av sockenhistorier, såsom fallet var med Sysmä sockens historia av Einar W. Juvelius (Juva) 1925 och 1927, som i sin helhet finansierades

18. Häradsrätternas renoverade domböcker fram till mitten av 1700-talet i hovrätternas arkiv och deras konceptdomböcker fram till 1809 i domsagornas arkiv överfördes till Statsarkivet, de förra i början av 1880-talet och de senare i början av 1890-talet. Martti Kerkkonen, *Suomen arkistolaitos Haminan rauhasta maan itsenäistymiseen* (Helsinki 1988), s. 121–124; idem, *Finlands Riksarkiv 1809–1917*, Skrifter utgivna av Svenska Riksarkivet 12 (Kristianstad 1995), s. 114–116.

19. Pia Stenfors, *Suomalainen kotiseutuliike 1894–1944* (Hämeenlinna 2007), s. 181.

av ett bolag.²⁰ Inom kort blev det emellertid regel att kommunerna beställde och finansierade sockenhistorierna.

Motiven bakom kommunernas beredskap att låta nedteckna sina hävder har i viss mån varierat under självständighetstidens första sekel. Ofta har det varit fråga om värdesättning av den egna socknen. Man kände samhörighet med hemssocknen och sedan hemkommunen och ville stärka identiteten hos invånarna i dessa lokalsamhällen. På ett allmänt plan kom detta till synes under efterkrigstiden bland annat i intresset att manifesteras sin särprägel och öka sin synlighet. Ett uttryck för detta var att landskommunerna framförde krav på att i likhet med städerna, som sedan gammalt hade sina stadsvapen, få föra kommunvapen. Detta blev möjligt efter 1949, då en lag om kommunvapen gavs. Under de följande två decennierna skaffade sig drygt 450 kommuner egna kommunvapen.²¹

Socknarna, och från och med kommunreformen på 1860-talet kommunerna, upplevdes som sådana värden och identifikationsobjekt, vars minne var värt att bevaras för kommande generationer genom lokalhistoriska framställningar. Så skedde redan i början av självständighetstiden. När Idensalmi kommun, som tillkommit på 1860-talet genom kommunreformen, delades upp i tre kommuner 1921 beslutade de kommunala organen i den odelade kommunen att låta skriva en sockenhistoria över den gamla storsocknen som ursprungligen omfattat hela nordligaste Savolax. De nya kommunerna åtog sig att finansiera företaget. Följande år gick Tammela kommun som tillkommit genom kommunreformen samma öde till mötes när kommunens territorium uppdelades på tre nya kommuner. I samband med denna delning fattade man beslut om att låta skriva en lokalhistoria, i detta fall en kommunhistoria.²²

20. Einar W. Juvelius, *Sysmän pitäjän historia* II (Lahti 1927), företalet.

21. Under fem år i början av 1950-talet fick över 200 kommuner kommunvapen och mot slutet av det 20:e århundradet hade alla finländska kommuner ett kommunvapen, en prestation som, enligt en bedömning, måhända endast Schweiz kunde konkurrera om. T.ex. Hannu Soikkanen, *Kunnallinen itsehallinto – kansanvallan perusta. Maalaiskuntien itsehallinnon historia* (Helsinki 1966), s. 795–797; Sven Tito Achen, 'The modern civic heraldry of Finland – the world's best', *Genealogica & Heraldica. Report of The 16th International Congress of Genealogical and Heraldic Sciences in Helsinki 16–21 August 1984* (Helsinki 1984), s. 246; *De nordiska riksarkivens heraldiska verksamhet* (Helsingfors 2013), s. 11.

22. Santeri Rissanen, *Iisalmen entisen pitäjän historia* (Kuopio 1927), företalet; Tarmo Hirsjärvi, *Tammelan kunnan historia* I (Forssa 1925), företalet.

Från och med mitten av 1900-talet har antalet kommuner i Finland minskat, och minskningen har accelererat efter millennieskiftet. I flera kommuner som sammanslogs med andra ställdes krav på att det skulle skrivas en sockenhistoria. Alternativt skulle sådana historieverk som inte sträckte sig ända till nutiden kompletteras med en ny volym om de nyaste tiderna. Sådana krav ledde inte alltid till önskat resultat på grund av att nybildade kommuner inte alltid verkar ha varit villiga att åtaga sig en så betungande utgift. Det var å andra sidan inte ovanligt att lokalhistoriska verk och tilläggsvolymerna om kommuner som upphörde att existera genom sammanslagning kom till stånd som ett av de sista kommunala besluten. Beslut av detta slag togs redan mot slutet av 1900-talet och även under det nya seklet.²³

Den kvalitativa uppblossningen i början av självständighetstiden vad gäller sockenhistorieverk har tolkats på olika sätt. Enligt Mauno Jokipii var det de svenskspråkiga sockenhistoriska framställningarna över östnyländska socknar, börjande med Lappträsk 1920, skrivna av Anders Allardt,²⁴ som inledde uppblossningen. De första finskspråkiga sockenhistorieverken av större betydelse var enligt Jokipii två volymer av Sysmä storsockens historia av docenten Einar W. Juvelius från 1925–1927, samt Idensalmi gamla sockens historia från 1927. Den senare var skriven av folkskolläraren, författaren och journalisten Santeri Rissanen. Päiviö Tommila värdesätter däremot inte de svenskspråkiga sockenhistorieverken lika högt som Jokipii, utan framhåller förtjäns-terna hos Juvelius Sysmä sockens historia och docenten Eino Jutikkalas Sääksmäki sockens historia från 1934.²⁵

-
23. Christer Kuvaja et al., *Leva fattig – dö rik. Purmo kommuns historia 1868–1976* (Pedersöre 2001), företalet; idem, *Forsen och furan. Esse kommuns historia 1868–1976* (Pedersöre 2003), företalet; Helena Hirvonen et al., *Elämää Kyyjärven kahta puolen. Haukivuoren historia* (Saarijärvi 2012), som utgetts av hembygdsföreningen i Haukivuori; Haukivuori inkorporerades i St Michel 2007. – Terhi Nallinmaa-Luoto, *1860-luvulta vuoteen 2006, Längelmäen historia III* (Orivesi 2010), jfr företalet; Längelmäki upphörde att existera 2007 då dess territorium delades mellan Jämsä och Orivesi. Volymen bekostades av Jämsä stad, Orivesi kommun och församlingarna i dessa kommuner; Simo Penttilä, *Mouhijärvi 1867–2008* (Sastamala 2011), utgiven av Sastamala stad. Mouhijärvi inkorporerades i Sastamala stad 2008. – Jaana Juvonen, *Uukuniemen historia* (Parikkala 2009). Uguniemi inkorporerades 2005 i Parikkala kommun.
24. Anders Allardt var lärjunge till professor E. G. Palmén med en avhandling om de ekonomiska och sociala förhållandena i Borgå län under 1500-talet (1898).
25. Jokipii, 'Nuläget i den lokalhistoriska forskningen', s. 28–29; Tommila, 'Paikallishistorian tutkimus eilen ja tänään', s. 13.

Flera av de vid universiteten verksamma tongivande finskspråkiga historikerna engagerade sig i början av självständighetstiden i den lokalhistoriska verksamheten. Deras intresse riktade sig särskilt mot sockenhistorieskrivningen. Lokalhistoriska framställningar sågs som en form av folkupplysning, ett medel att skapa samhörighet och hembygds kärlek, fosterlandskärlek. Bondeskiktet skulle stå i centrum i sockenhistorieverken. Bondeeliten, det vill säga storbönderna, och herrgårdägarna, hyste en stark tilltro till framtiden under mellankrigstiden, som har betecknats som den finländska herrgårdskulturens sista blomstringstid. Detta samhällsskikt hade i frihetskriget bevisat sin trohet och pålitlighet och hade på ett avgörande sätt befordrat den historiska och samhällseliga utvecklingen i lokalsamhällena, såsom dåvarande docenten Eino Jutikkala uttryckte saken på 1930-talet. Denna ledande gestalt inom den finländska historieforskningen från och med 1930-talet in på det 21:a seklet var utgången från denna bondeelit och herrgårdskultur. Följdriktigt spelade odalbonden och hans gård en dominerande roll i Jutikkalas Sääksmäki sockens historia. Denna värdesättning av den finska bondens insatser paradades med en önskan att som ett arv från fennomanerna höja den finsknationella medvetenheten hos befolkningen på landsbygden. Hos den under mellankrigstiden tongivande historikern, professor Gunnar Suolahti förenades den finsknationella ideologin med uppfattningen att den ”trygga finska (det vill säga finskspråkiga) bondebefolkningen” utgjorde ett enande och sammanhållande element i samhället.²⁶ Bland de historiker som tillhörde universitetsetablissemangen och engagerade sig i främjandet av den lokalhistoriska historieskrivningen fanns sådana som hade en uttalat avog inställning till det svenska språket. Den som mest synligt profilerade sig i detta avseende var professor A. R. Cederberg, som såg alla svenskar i Finland som förtryckare av det finska folket.²⁷

På samma sätt som den traditionsvetenskapligt styrda hembygdsrörelsen i Finland, vilken hade institutionaliserats organisatoriskt 1908,²⁸ institutionaliserades även den lokalhistoriska verksamheten. Bland ledande finskspråkiga historiker rådde i början av självständighets-

26. Pekka Ahtiainen & Jukka Tervonen, 'Paikallishistorian kaavan pitkä kaari', s. 52, 55–56; Viljo Rasila, 'Suomen kartanolaitoksen viimeinen kukoistuskauti', *HAIk* 2007, s. 484.

27. Ahtiainen & Tervonen, 'Paikallishistorian kaavan pitkä kaari', s. 58; Yrjö Blomstedt, 'A. R. Cederberg', *Suomalaisia historiantutkijoita* (Porvoo 1965), s. 224–225.

28. Stenfors, *Suomalainen kotiseutuliike 1894–1944*, s. 99–100.

tiden missnöje över den generellt sett låga vetenskapliga kvaliteten på de sockenhistoriska framställningarna. För att avhjälpa de upplevda bristerna grundade fyra historievetenskapliga samfund, Finska Historiska Samfundet, Finska Kyrkohistoriska Samfundet, Historian Ystävain Liitto och Historiallinen Yhdistys 1933 en rådgivningsorganisation, Paikallishistoriallinen toimisto (Lokalhistoriska byrån) med syftet att höja standarden på den lokalhistoriska historieskrivningen. Detta skulle ske genom att sprida information till de kommunala beslutfattarna och även till allmänheten. Man förebrådde kommunerna för senfärdighet med att låta skriva sina sockenhistoriska framställningar. Genom radioföredrag från och med 1933 vände man sig till den breda allmänheten med information om lokalhistoriens betydelse. Ett av de uttalade målen var att höja skribenternas professionella nivå genom krav på historikerutbildning på universitetsnivå samt genom utgivande av publikationer. Krigen 1939–1945 fördröjde emellertid i hög grad byråns verksamhet. Sålunda utkom en handbok för lokalhistoriker, *Paikallishistoriallisen tutkimuksen opas*, först 1945.²⁹

Under 1950-talet var man vid Lokalhistoriska byrån bekymrad över att det traditionella agrarsamhället började upplösas och närde förhoppningar om att sockenhistorieverken kunde bidra till att fördröja denna mindre önskvärda utveckling. Den lokalhistoriska verksamheten sågs som en fosterländsk gärning.³⁰ Det dröjde emellertid inte länge innan detta tänkesätt på sina håll gav upphov till ett dilemma. När det politiska livet efter fortsättningskriget radikalt ändrades och nya lokalhistoriska verk började skrivas eller nya volymer fogades till tidigare påbörjade bokverk, uppstod på orter med starka politiska motsättningar situationer där skribenterna tvingades balansera mellan motsatta politiska viljor eller till och med såg sig tvungna att dagtinga med sitt vetenskapliga samvete. Särskilt vid behandlingen av tidsperioden 1917–1918 med dess politiska oroligheter och det blodiga inbördeskriget som den sista konfrontationen stod författarna av särskilt sockenhistorieverk inte sällan inför ett svårt dilemma på grund av de starka motsättningar som inbördeskriget framkallat och som allt fortfarande existerade i talrika lokalsamhällen. Skribenterna var inte sällan tvungna att ge avkall på sin forskareetik för att få sin text accepterad hos beställaren.

29. Ahtiainen & Tervonen, 'Paikallishistorian kaavan pitkä kaari', s. 45–50.

30. Ibid., s. 59–63.

Ibland löstes problemet genom att de svåra åren 1917–1918 enbart antyddes eller helt och hållet förtegs i framställningen.³¹

Strävandena efter att höja kvaliteten på den lokalhistoriska historieförskrivningen

Bland de tongivande finskspråkiga historikerna som intresserade sig för lokalhistoria hade den av Karl Lamprecht utformade kollektivistiska kultur- och socialhistoriska inriktningen allt sedan början av självständighetstiden vunnit starkt fotfäste. De målsättningar som denna historikerskola stod för kom på ett konkret sätt till uttryck i verket *Suomen Kulttuurihistoria I–IV* (Finlands kulturhistoria). Det kollektivistiska synsättet och dess forskningsmetoder lämpade sig särskilt väl för lokalhistoriska framställningar och rekommenderades av Lokalhistoriska byrån som ideal vid författandet av sockenhistorieverk.³²

Lokalhistoriska byråns handbok från 1945 gav uttryck för de tankegångar som hade rätt på 1930-talet: en sockenhistoria skulle i separata kapitel beskriva företeelser som befolkning, näringar, skatter, förvaltning, kyrkliga förhållanden och så vidare. Bland representanterna för den kollektivistiska historieuppfattningen tänkte man sig optimistiskt att det skulle bli möjligt att dra generella slutsatser på regional och även på riksnivå när tillräckligt många lokalhistoriska verk med kommensurabel behandling av de olika företeelserna i landsbygdssamhällena publicerats. Dessa tankegångar var inte nya. Redan professor E. G. Palmén hade på 1890-talet initierat ett ambitiöst projekt som gick ut på att kartlägga förhållandena under senare delen av 1500-talet och förra hälften av 1600-talet. Detta skulle ske genom lokala studier som skulle utföras som lärdomsprov. Som slutresultat skulle man åstadkomma en helhetsbild av förhållandena i Finland.³³ Detta idealtillstånd förutsatte emellertid att man tillämpande enhetliga kriterier och tillräcklig standardisering för att kunna nå kommensuralitet och kompatibilitet

31. Författarens erfarenheter från tiden som sekreterare vid Lokalhistoriska byrån i början av 1970-talet samt meddelanden av författare till sockenhistoriker. Jfr Esko Aaltonen, *Somerniemen historia* (Forssa 1945), s. 237, 345–346; Kirsti Arajärvi, *Lempäälän historia* (Tampere 1959), s. 473; Yrjö Blomstedt, 'Lempäälän pitäjänhistoria', *HAik* 1960, s. 273.

32. Ahtiainen & Tervonen, 'Paikallishistorian kaavan pitkä kaari', s. 40–42, 52–54.

33. Päiviö Tommila, *Suomen historiankirjoitus. Tutkimuksen historia* (Porvoo 1989), s. 141–143; Johanna Lilja, 'Den ekonomiska historiens utgångspunkter. Drag i historieuppfattningen i Finland under 1800-talet', *HTF* 78 (1993:4), s. 542–544; Rommi, 'Ernst Gustaf Palmén', s. 41.

på ett allmännare plan. För en sådan syn pläderade under 1940-talet bland annat professor Eino Jutikkala, som emellertid 1958 tillstod att de sockenhistoriska framställningarna varit mindre värdefulla för rikshistorien än man i förväg kunnat förvänta sig. Han drog slutsatsen att tanken att man på grundval av sockenhistorieverk skulle kunna producera landskapshistorier och sedan utgående från dem skapa en detaljerad bild av Finlands historia var misslyckad.³⁴

Redan 1945 opponerade sig dåvarande landsarkivarien Pentti Renvall mot uppfattningen att syftet med lokalhistorisk historieskrivning var att presentera olika samhällsföreteelser sådana som de förekom inom ett lokalsamhälles territorium. Den främsta förespråkaren för detta synsätt var professor Einar W. Juva. Renvall pläderade för att varje lokalt samfund, såsom varje socken, i lokalhistoriska framställningar bör behandlas som en historisk individ/entitet (*yksilö*). En socken är ett, på ett särskilt sätt (*tietyllä tavalla*), organiserat samfund (*yhteisö*), och därför ska samfundet jämte dess olika livsytringar och livsformer stå i centrum i dess historia. Han påtalade att lokalhistoriska verk, där socknen och dess territorium utgjorde endast en yttre ram för behandlingen, inte förmedlade en bild av det behandlade samfundet och dess organiska utveckling. I motsats till ett sådant behandlingssätt borde man eftersträva en organisk (*elimellinen*) syntes, som klarlägger hurdan betydelse utvecklingen inom de olika (samhälls)företeelserna haft på det samfund som framställningen gäller. Som en antites till idealet att behandlingen av de olika samhällsföreteelserna skulle producera material för generella slutsatser på riksnivå, borde man i stället sträva efter att åskådliggöra och förklara hur de olika yttringarna i den allmänna samhällsutvecklingen påverkat och format det studerade samhället och dess strukturer, det vill säga de dynamiska processerna i samhället.³⁵ Med tiden har Renvalls syn på den lokalhistoriska forskningens och historieskrivningens uppgift blivit allmänt accepterad i Finland, även om de krav som Renvall ställde på lokalhistoriska framställningar inte alltid blivit infriade. Det har emellertid även framförts dubier om det ändamålsenliga i att strikt tillämpa de renvallska principerna. Sålun-

34. Ahtiainen & Tervonen, 'Paikallishistorian kaavan pitkä kaari', s. 66–67, 75–76, 80.

35. Pentti Renvall, 'Paikallishistorian tutkimus ja paikallishistorian esitys', *Turun Historiallinen arkisto IX* (Turku 1945), s. 208–213; Ahtiainen & Tervonen, 'Paikallishistorian kaavan pitkä kaari', s. 67, 77–79; Tommila, 'Paikallishistoriallinen tutkimus eilen ja tänään', s. 15–16.

da har Eino Jutikkala intagit en förmedlande ståndpunkt, som kan uppfattas som en syntes mellan de positioner som intogs av Juva och Renvall i fråga om syftet med sockenhistorier.³⁶

Lokalhistoriska byråns rådgivning och rekommendationer gällde bland annat uppläggning och disposition samt avtalsformulär med förteckningar över de källserier som skribenten skulle gå igenom. Det här ledde under efterkrigstiden till att sockenhistorieverken blev schematiska och mindre läsarvänliga på grund av de normerande krav som ställdes på författarna. Det har rentav hävdats att Lokalhistoriska byrån gav intryck av att utgöra en generalstab, som hade hela landet som sitt operationsfält och krävde disciplin av författarna och uniformitet i deras produkter.³⁷ Utvecklingen mot allt större uniformitet och likriktning i finskspråkig lokalhistorisk historieskrivning har från och med de sista decennierna av 1900-talet setts som en olycklig utveckling som gett upphov till stark kritik och livlig diskussion. Den har också lett till försök att få till stånd nya innovativa lösningar i fråga om struktureringen av stoffet och dispositionen, så att vetenskaplig vederhäftighet kan förenas med läsarvänlighet som beaktar en bredare lokal läsekrets.³⁸

Ett av medlen för att höja kvaliteten på de lokalhistoriska framställningarna under efterkrigstiden var att höja författarnas kompetens. Målet var att de som antogs till författare skulle ha akademisk examen med historia som huvudämne. Denna målsättning kunde i stort sett förverkligas under senare hälften av 1900-talet. Snart började man betrakta skrivandet av lokalhistoriska verk som en utbildningsform för blivande historieforskare eftersom skribenterna skaffade sig sådana färdigheter och sådan källkännedom som krävdes för att kunna producera historisk kunskap.³⁹ Som en forskarskola uppfattades även den undervisning och arkivexamen som föranstaltades av Riksarkivet från och med senare hälften av 1930-talet.⁴⁰

36. Tommila, *Suomen historiankirjoitus*, s. 264; Eino Jutikkala, 'Linnakaupungin historia', *HAik* 1967, s. 114–115, recension av Y. S. Koskimies verk *Hämeenlinnan kaupungin historia 1875–1944*, Hämeenlinnan kaupungin historia 4 (Hämeenlinna 1966).

37. Ahtiainen & Tervonen, 'Paikallishistorian kaavan pitkä kaari', s. 47–48, 70, 76.

38. Mäntylä, 'Paikallishistorian kaava', s. 54–62; Ahtiainen, 'Paikallishistoria instituutiona', s. 64–66; Ahtiainen & Tervonen, 'Paikallishistorian kaavan pitkä kaari', s. 75–77, 83–84.

39. Ahtiainen & Tervonen, 'Paikallishistorian kaavan pitkä kaari', s. 46.

40. Eljas Orrman, 'Riksarkivet – en forskarskola för historiker?', *Medströms – motströms. Individ och struktur i historien. Festskrift till Max Engman den 27 september 2005* (Pieksämäki 2005), s. 57–60.

Under efterkrigstiden var således författandet av lokalhistoriska framställningar i händerna på professionella historiker. De sockenhistoriska bokverken började tillta i omfång och de omfångsrikaste kunde gå ut på ett par tusen sidor eller mera.⁴¹ Det är anmärkningsvärt att flertalet professorer i inhemsk historia (Finlands samt Finlands och Skandinavien historia, historia och Nordisk historia) författat lokalhistoriska arbeten, det vill säga stadshistoriska verk, sockenhistorier samt landskapshistorieverk, eller deltagit i sådana med behandling av avgränsade perioder eller tematiska avsnitt.⁴²

En kategori bland lokalhistorikerna som tilldragit sig mindre uppmärksamhet är arkivtjänstemännen, även om en del företrädare för denna yrkeskategori ofta nämns som lokalhistoriker. Under perioden 1890–2015 har närmare ett trettiootal historiker som tjänstgjorde vid arkivverket, det vill säga Statsarkivet/Riksarkivet och landsarkiven, samt vid Krigsarkivet och Helsingfors stadsarkiv, eller tidigare tjänstgjort vid dessa arkivinstitutioner, skrivit hela volymer lokalhistoria eller deltagit med längre tematiska avsnitt i större bokverk i flera volymer, ofta landskapshistorieverk.⁴³ Särskilt produktiva var sockenhistorikern Aulis Oja, som behandlade ett tiotal socknars historia, samt landskapshistorikern (Tavastland), stadshistorikern och även sockenhistorikern Y. S. Koskimies, som medverkade i ett halvt tiotal sockenhistorieverk. Till de produktiva hörde även Martti Favorin, som har behandlat sex socknars historia. Sedermera statsarkivarien J. W. Ruuth (Viborg, Åbo, Björneborg) utmärkte sig som stadshistoriker kring sekelskiftet 1900. Till de mest prominenta bland landskapshistorikerna hörde Kauko

41. Som exempel på mycket omfångsrika sockenhistorieverk kan anföras Kurt Antells och Olle Siréns verk om Pernå sockens historia och Aina Lähteenojas och Raimo Viikkis Vittis sockens historia. Det förstnämnda verket har utkommit i sex volymer jämte registerband om sammanlagt drygt 3 500 sidor och det senare i sex volymer om drygt 4 900 sidor.

42. John Strömberg, 'Yrkeshistorikern som lokalhistoriker', *Historiska och litteraturhistoriska studier* 74 (1999), s. 157–171.

43. Författare av lokalhistoriska verk under den autonoma tiden: Carl von Bonsdorff, Torsten Hartman, J. W. Ruuth; under självständighetstiden fram till vinter- och fortsättningskriget: Ragnar Rosén; under krigs- och efterkrigstiden: Kurt Antell, Martti Favorin, Gunvor Kerkkonen (Holmberg), Y. S. Koskimies, Jussi Kuusanmäki, Veikko Litzen, Juhani Lomu, Seppo Myllyniemi, Aulis Oja, Samuli Onnela, Toivo J. Paloposki, Kauko Pirinen, Pentti Renvall, John E. Roos, Antti Rosenberg, Juhani Saarenheimo, Jaakko Sarkamo, Rauno Selin, Veli-Matti Syrjö, Irja Säihke, Jorma Vappula, Raimo Viikki, Hannele Wirilander och Kaarlo Wirilander.

Pirinen (Savolax) och Kaarlo Wirilander (Savolax). Tjänstemännen vid ovannämnda arkivinstitutioner var ännu i början av det 21:a århundradet nästan uteslutande akademiskt utbildade historiker vilka dessutom från och med senare hälften av 1930-talet nästan undantagslöst hade avlagt (högre) arkivexamen, som även var avsedd att vara en ”forskar-examen”. De hade ofta även fördelen att ha de flesta äldre arkivkällorna för lokalhistorisk forskning tillgängliga på sin arbetsplats. Tack vare fjärrlåneverksamheten kunde de dessutom från och med 1930-talet låna in handlingar från andra arkivinstitutioner.⁴⁴

Den språkliga aspekten av lokalhistorieskrivningen

Såsom man kunde vänta sig ledde språkmotsättningarna under mellankrigstiden till att den finskspråkiga och svenskspråkiga lokalhistoriska historieskrivningen ideologiskt fjärmade sig från varandra, särskilt då det var fråga om landsbygden. Det politiska livet i Finland präglades i början av 1900-talet och under mellankrigstiden av återkommande angrepp med syfte att rubba svenskans ställning i Finland vilket skapade osäkerhet och rädsla.⁴⁵ Den finskspråkiga lokalhistorieskrivningen återspeglar i varierande grad en atmosfär av självsäkerhet och framtidstro bland de tongivande kretsarna på regional och lokal nivå. Detta kommer till synes även i den lokalhistoriska historieskrivningen som på finskspråkigt håll kom att influeras av finsksinnade historiker-kretsar vid universiteten. Den mentala tudelningen på språklig grund inom den lokalhistoriska verksamheten fortfor ännu under efterkrigstiden.

Under mellankrigstiden utkom ett tiotal historieverk över svensk-språkiga socknar i Nyland. En del av dem tillkom på privat initiativ men största delen utgavs av kommunerna.⁴⁶ Vi har här en parallell till de talrika stadshistorierna över svenskspråkiga städer i början av 1900-talet före självständighetstiden, vilka enligt Päiviö Tommila var en effekt av de positionsförluster som det svenskspråkiga borgerskapet

44. Eljas Orrman, 'Iakttagelser om Statsarkivets verksamhet som forskningsfrämjande institution från början av självständighetstiden till vinterkriget', *HTF* 97 (2012:4), s. 541–545.

45. Max Engman, *Språkfrågan. Finlandssvenskhetens uppkomst 1812–1922* (Helsingfors & Stockholm 2016), s. 322–327, 384–391; Pekka Kalevi Härmäläinen, *Kielitaistelu Suomessa 1917–1939* (Porvoo 1968), s. 42–49, 86–112, 148–165; Åke Carlsson, 'Nationalitetsfrågan', *Den svenska folkstammen i Finland* (Helsingfors 1940), s. 498–538.

46. Dessutom skrevs under mellankrigstiden sockenhistorier över några svenskspråkiga österbottniska socknar.

upplevde genom rösträttsreformen 1906.⁴⁷ Förutom de avoga tendenserna mot allt svenskt i samhället tillkom i Nyland en oro för domänförluster som en följd av att en kontinuerlig förfinskning höll på att ske i delar av landskapet sedan slutet av 1800-talet. De talrika lokalhistoriska verken över svenskspråkiga socknar i Nyland kan ses som en strävan efter att för framtiden säkra vittnesbörden om de svenska socknarnas och den svenska befolkningens, såväl elitens som allmogens, roll i regionen. Den lokalhistoriska aktiviteten i de svenskspråkiga nyländska socknarna var därmed ett uttryck för en defensiv hållning i en situation som upplevdes som hotande.

Ett uttryck för strävandena efter att framhäva det svenska bondeskiktets djupa rötter i den nyländska jorden var till exempel publicerandet av husbondlängder i ett par svenskspråkiga sockenhistorieverk. År 1936 utkom volym II av Esbo sockens historia, författad av ägaren till Esbo gård, finansmannen, verkliga statsrådet och före detta senatorn och ministern August Ramsay. I denna volym ingick gårdshistoriker över alla gårdar i socknen med listor över alla husbönder på hemmanen från senare hälften av 1500-talet till slutet av 1600-talet. Samma år utkom två volymer av Ingå sockens historia med genealogen Alf Brenner som författare. I Brennens framställning ingick förutom regelrätta gårdshistoriker även en särskild avdelning bestående av husbondlängder för alla hemman.⁴⁸ Tidigare hade sådana längder förekommit endast i ett par lokalhistoriska verk 1929 och 1931, och efter de båda nyländska sockenhistorierna dröjde det ända till 1945 innan en husbondelängd förekom i en finskspråkig sockenhistoria. Från och med 1950 blev sådana längder emellertid allmänna.⁴⁹ Den mest framträdande exponen-

47. Tommila, 'Paikalliskuvauksista paikallishistoriaan', s. 304.

48. August Ramsay, *Esbo II. Esbo socken och Esbo gård på 1600-talet* (Helsingfors 1936), företalet samt s. 172–485; Alf Brenner, *Ingå, Fagervik och Degerby. En västnyländsk bygdekrönika I* (Ekenäs 1936), s. 439–627, II (Ekenäs & Helsingfors 1936), s. 144–229, 233–382.

49. I Humppila kommuns historia, skriven av läraren Tarmo Hirsjärvi, *Humppilan kunnan historia* (Forssa 1929), s. 305–351; I Jorois sockens 300-års minnesskrift, i praktiken en sockenhistoria, skriven av kommunalrådet och lantbruksrådet N. Karl Grotenfelt, ägare till Järvikylä och Örnevik herrgårdar, *Joroinen 1, Muistojulkaisu Pitäjän 300-vuotisjuhlaan 19 6/8 31* (Varkaus 1931), s. 229–448; Esko Aaltonen, *Somerniemen historia* (Forssa 1945), s. 303–339; Kirsti Arajärvi, *Vesilahden historia* (Tampere 1950), s. 639–673; Erkki J. Hämäläinen, 'Talonhaltijaluettelot sukututkimuksen apuneuvoina', *Suomen Sukututkimusseuran Vuosikirja – Finska Genealogiska Samfundets Årsbok 43* (Pieksämäki 1993), s. 234–262. – I *Jyväskyläns kunnan historia* (Helsinki 1937), av Onni

ten för stämningarna bland de svenskspråkiga lokalhistorikerna var Anders Allardt, som besjälades av A. O. Freudenthals tankar om den svenska nationalitetsrörelsen. Liksom i sina ”Byberättelser” från slutet av 1800-talet och början av följande sekel ger han i sitt lokalhistoriska författarskap uttryck för en oro över den förfinskningsprocess som pågick på den östnyländska landsbygden.⁵⁰

Det svensknationella sinnelaget hos de svenskspråkiga historiker som skrev sockenhistorieverk och de finsksinnade värderingarna hos den historikerkrets som stod bakom Lokalhistoriska byrån bidrog säkerligen i hög grad till att skapa och upprätthålla skiljelinjer mellan svensk- och finskspråkiga lokalhistoriker. Inte heller på ett institutionellt plan fanns förutsättningar för kontakter på grund av att de svenskspråkiga lokalhistorikerna saknade ett eget organisatoriskt forum. Ett uttryck för skillnaden i tänkesätten hos de finskspråkiga och svenskspråkiga lokalhistorikerna var att Pentti Renvalls tankar om målet för lokalhistoriska framställningar ser ut att endast långsamt ha börjat tillämpas av svenskspråkiga lokalhistoriker.

Ett illustrativt exempel på de språkliga motsättningarnas menliga följd för den lokalhistoriska historieskrivningen utgör landskapshistorieprojektet. När ett sådant projekt mot slutet av 1920-talet initierades i södra Österbotten var det en självklarhet att det planerade bokverket skulle behandla endast det finskspråkiga Sydösterbotten. Sedan de första volymerna i det stort upplagda verket (*Etelä-Pohjanmaan historia*, 7 volymer 1945–2006) började utkomma under senare hälften av 1940-talet väcktes tanken på ett motsvarande verk över det svenskspråkiga Österbottens historia. Ett sådant kom sedan till stånd i en anspråkslösare skepnad (*Svenska Österbottens historia* 1–5, 1977–1985). Ännu på 1970-talet ansågs det självklart, synbarligen främst inom regionala beställarkretsar, att de svenskspråkiga områdena och finskspråkiga områdena inom ett och samma historiska landskap skulle låta skriva separata regionalhistoriska bokverk.⁵¹ Detta kan anses vara olyck-

A. A. Repo, ingick dock en husbondelängd som emellertid omfattade endast perioden 1539–1639, trots att framställningen sträckte sig till 1900-talet.

50. Erik Allardt, 'Anders Allardt', *Biografiskt Lexikon för Finland* 3 (Helsingfors 2011), s. 54–56; Engman, *Språkfrågan*, s. 168. – Oron för svenska språkets domänförluster på den östnyländska landsbygden framträder särskilt tydligt vid behandlingen av skolförhållandena. T.ex. Allardt, *Borgå sockens historia* (3) (Helsingfors 1930), s. 148–149, 181–185, 188–191, 199–200, 368–370.

51. Mauno Jokipii, 'Nuläget inom den lokalhistoriska forskningen', s. 30–33.

ligt eftersom de historiska landskapen i ett längre historiskt perspektiv utgör naturliga administrativa, ekonomiska och sociala helheter trots att de i språkligt avseende inte var homogena. Det är anmärkningsvärt att det tvåspråkiga Nyland som enda landskap i Finland än i dag saknar sin landskapshistoria, säkerligen åtminstone delvis på grund av landskapets tvåspråkighet.

Kontakter mellan svenskspråkiga lokalhistoriker och Lokalhistoriska byrån ser emellertid ut att ha skapats kring 1970, men byråns sakkunskap har enbart undantagsvis utnyttjats när lokalhistoriska verk för svenskspråkiga och tvåspråkiga kommuner planerats.⁵² År 2000 ändrade Lokalhistoriska byrån karaktär och blev under namnet Tilaushistoriakeskus – Beställningshistorikcentralen en organisation för rådgivning vid skrivandet av alla slag av beställda historiker.⁵³ Centralen, där Historiska Föreningen är en av intressenterna, är åtminstone officiellt tvåspråkig.

Det akademiska historikersamfundet och lokalhistorien

Den lokalhistoriska forskningen och historieskrivningen upplevdes från och med början av självständighetstiden inom de tongivande historikerkretsarna vid universiteten som viktig. Som redan framgått engagerade sig flera ledande historiker i skapandet av en rådgivningsorganisation med syftet att höja kvaliteten på den lokalhistoriska forskningen och historieskrivningen. Denna målsättning kom till synes även i talrika recensioner av lokalhistoriska verk, såväl stadshistorieverk som sockenhistoriska arbeten i de historievetenskapliga tidskrifterna *Historisk Tidskrift för Finland* och *Historiallinen Aikakauskirja*. Professor Väinö Voionmaa uppträdde som flitig recensent i *Historiallinen Aikakauskirja*. Under efterkrigstiden ordnades talrika seminarier i Lokalhistoriska byråns regi kring frågor rörande lokalhistorisk forskning med de främsta experterna inom historievetenskapens olika

52. Lokalhistoriska byrån utsåg docent John E. Gardberg att granska manuskriptet till Lojo sockens historia, *Lohjalaisten historia 1* (Helsinki 1973), av Heikki Ylikangas, se företalet. Lokalhistoriska byråns sakkunskap nyttjades vid mitten av 1970-talet, när avtal ingicks om skrivandet av Snappertuna socken historia, vol. 1, och detsamma gäller för Lapträsk sockens historia. Henry Rask, *Snappertuna sockens historia 1* (Ekenäs 1991), företalet; Mikael Korhonen & Christer Kuvaja, *Lapträsk historia. Två språk – en kommun* (Jyväskylä 1995), företalet.

53. Panu Pulma, "Tilaushistoriakeskus jatkaa Paikallishistoriallisen Toimiston työtä", *HAik* 2000, s. 378–379.

delområden som föreläsare. Samtidigt bereddes undervisning i skrivandet av lokalhistoria plats i den akademiska historieundervisningen. På 1950-talet ledde professorerna Eino Jutikkala, Armas Luukko och Aimo Halila lokalhistoriska seminarier vid Helsingfors universitet. Luukko och Halila höll dessutom föreläsningar om hur lokalhistoria skulle skrivas.⁵⁴ Jyväskylä universitet har emellertid varit det akademiska lärosäte som under ledning av professor Mauno Jokipii satsat kraftigast på lokalhistorisk undervisning. I den akademiska forskarutbildningen kom sockenhistoriska arbeten under efterkrigstiden att få karaktären av ett slags gesällprov. Vid besättandet av professorstjänster tillmättes lokalhistoriska arbeten visserligen meriteringsvärde, men i mycket varierande grad.⁵⁵

I de historievetenskapliga tidskrifterna fortsatte traditionen att recensera lokalhistoriska arbeten, bland dem talrika sockenhistorieverk, under efterkrigstiden. Dessutom utkom *Historisk Tidskrift för Finland* 1981 med ett specialnummer som i sin helhet var tillägnat lokalhistorisk forskning och historieskrivning. Följande år följde *Historiallinen Aikakauskirja* sin svenskspråkiga konkurrens exempel med ett nummer, där en del av innehållet var ägnat åt lokalhistoria. Recensionerna av lokalhistoriska arbeten blev emellertid långsamt fåtaligare under 1980-talet, och från och med 1990-talet försvann granskningarna av sockenhistoriska verk ur båda tidskrifterna nästan helt.⁵⁶ Landskapshistoriska och stadshistoriska arbeten recenserar däremot fortfarande ofta, men det är endast en liten del av den stadshistoriska historieskrivningen som får utrymme i tidskrifternas recensionsavdelningar. Till största delen

54. Tommila, 'Paikallishistoriallinen tutkimus eilen ja tänään', s. 15.

55. Kari Selén, 'Paikallishistorian kirjoittaminen akateemisissa virantäytöissä', *HAik* 1982, s. 330–339.

56. I *HTF* recenserades under decenniet 1991–2000 sammanlagt ett halvt tiotal sockenhistoriska framställningar, som den sista Aimo Kehusmaas och Samuli Onnelas *Suur-Sodankylän historia* (Jyväskylä 1995), av Lena Huldén år 2000. I *HTF* blev även några finskspråkiga sockenhistorieverk recenserade; de sista av dessa var Olle Siréns granskning 1990 av Martti Favorins *Siuntion historia* (Tammisaari 1986), samt ovan nämnda recension år 2000 av *Suur-Sodankylän historia*. – De sista i *HAik* ingångna recensionerna av sockenhistoriska volymer är Eino Jutikkalas recension 1997 av Juhani Piilonens *Sastamalan historia* 3 (Vammala 1997), samt Matti Huurres granskning 2009 av Sirpa Leskinens och Petro Pesonens *Vantaan esihistoria* (Keuruu 2008), [svensk översättning: Leskinen & Pesonen, *Forntiden i Vanda* (Keuruu 2009)] – sistnämnda volym betraktas här som en sockenhistoria trots att det som återstod av Helsinges socken 1974 blev stad (Vanda).

är denna utveckling säkerligen resultatet av att historieforskningen upplevt en enastående kvantitativ blomstring i Finland från och med 1970-talet, delvis redan tidigare, genom tillkomsten av nya universitet med talrika professurer i historia. Detta har medfört att det blivit omöjligt för tidskrifterna att beakta alla högklassiga volymer i stadshistoria. Man får emellertid också intrycket att den lokalhistoriska forskningen och historieskrivningen i Finland senast på 1990-talet började förlora i prestige inom det akademiska historikersamfundet. Som ett yttryck för detta får anses att man i fråga om *Historiallinen Aikakauskirja* kan lägga märke till att den status som recensenterna av lokalhistoriska verk innehåft i den akademiska världen generellt sett ser ut att ha sjunkit i någon mån på 1990-talet.

* * *

Även om den lokalhistoriska forskningen och historieskrivningen i början av det nya milleniet banaliserats och i viss mån förlorat i synlighet inom det akademiska historikersamfundet, är genren fortfarande livaktig. Stadshistorien har redan en längre tid befunnit sig i en fas – man kan tala om en ”andra runda” – då många städer låter skriva nya moderna stadshistoriska verk, medan flera (lands)kommuner initierar nya volymer som följer upp det historiska förloppet in på det nya milleniet. Dessutom vill många av de (lands)kommuner som upphör att existera hugfästa minnet av sin existens för kommande generationer genom historieverk, och så kommer säkerligen att ske även i framtiden.

Det samlade beståndet av lokalhistoriska verk som producerats under självständighetstiden har möjliggjort för invånarna i de flesta lokalsamhällen i Finland att stifta fördjupad bekantskap med hembygdens hävder. Samtidigt har det, oaktat de dubier som framförts tid efter annan, bidragit till att skapa förutsättningar för generaliseringar och synteser på regional och riksnivå.